

זוֹכֵר' קְדוֹשֵׁתָךְ

קוֹבֵץ מִיְבוֹמֵי סוּגֵיזוֹת בְּעִיזוֹן

מֵאֵת תְּלִמְדֵי יְשִׁיבַת יְהוּדֵי יְהוּדָה

תשנ"ז

בס"ד

זוכרי קדושתך

קובץ סיכומי סוגיות בעיון
מאת תלמידי ישיבת "דורשי יחודך"
תשע"ז

עיצוב כריכה: אלינתן אריכא

עימוד: חותם צילה אנטמן 058-6071455

הנפש האלוקית באה לידי ביטוי בשלושה לבושים: מחשבה, דיבור ומעשה.
כמה שהלבוש יותר מגושם הוא יותר נעשה בגוף, לכן המעשה הוא העיקר.
את רוב המצוות אנחנו מקיימים בלבוש המעשה, תפילין, סוכה, צדקה ועוד.
לימוד התורה יותר מתלבש במחשבה ודיבור.
במחשבה - כשמקשיבים בשיעור או כשלומדים לבד וחושבים איך להבין את התורה ונותנים לה אותיות של מחשבה והסבר.
בדיבור - כשמדברים בדברי תורה, קוראים את התורה ומוציאים בפה שכן 'הרהור לאו כדיבור דמי' הרהור אינו כדיבור.
במעשה - כשמביאים את הלימוד לידי מעשה בכתיבה, המחשה וכמובן קיום התורה.

במאמרים אלו התלמידים הלבישו את לימוד התורה שלמדנו השנה בשיעורי עיון בלבוש המעשה - כתיבת הסוגיות עם הידיים.

ברוך ה' אנחנו זוכים להוציא חוברת ובה מאמרים תורניים, פרי עטם של התלמידים היקרים שעמלו לכתוב ולסכם את הסוגיות שלמדו.
תודה רבה רבה לבחורים היקרים שעמלו וכתבו,
לרב משה שדחף וריכז את העבודה (אחרי הלימוד המשותף כל השנה כולה...),
להורים היקרים שעומדים לצידנו (גם אם מאחורי הקלעים...),
וכמובן - לבורא עולם הנותן כח ושמחה לעסוק בדברי תורתו הקדושה.
אנחנו מקוים שהדברים יהיו פתח להמשך נביעה של לימוד ויצירה, ונזכה להמשיך לשמוח בדברי התורה כנתינתם מסיני.

מערכת מעלות

ימי הגאולה יב-יג תמוז

תשע"ז

תוכן עניינים

דש בגידולי קרקע

מסך אופן זמיימ נעלג אנזיאטי

האם חייב על מלאכת דש גם בדבר שאינו גידולי קרקע? מה נחשב גידולי קרקע?
ואיך מיישבים הראשונים את הסתירה בין הגמרות השונות?

4 .....

שגגת שבת וזדון מלאכות

מיכאל קונקוב

מחלוקת הראשונים במקרה של 'שגגת שבת וזדון מלאכות' -
אדם ששגג בידיעה שהיום שבת אבל ידע על איסור המלאכות.
תירוצים לשיטת רש"י מקושיות תוס'.

10 .....

מלאכה שאינה צריכה לגופה

ען סזיכ זימלע ח' גמחי

מה הגדרת 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' לפי שיטות הראשונים?
מה הדין שלה? והאם יש לזה נפקא מינא לימינו?

15 .....

מעין דורשי - מקווה, מעיין או סתם בריכת שחיה?

מזכ זימלע אטמין זאכמז צימן זמן

לאחרונה שופץ המעיין מתחת לשיבתנו הקדושה.

השאלה היא: האם מי מעיין שנוספו עליהם מים שאובים רבים, נחשבים כמעיין,
כמקווה או בכלל כברכת שחיה?

22 .....

דש בגידולי קרקע

במזג אופן זחייא מלג אמזיאסי

ראשי פרקים:

גמרות עיקריות:

- **שבת ע"ג, ב'** - דברי רב פפא המשיר תמרים חייב גם משום מפרק.
- **שבת ע"ה, א'** - מחלוקת רבנן ורבי יהודה בענין פציעת חילזון, והכלל: אין דש אלא בגידולי קרקע.
- **שבת צ"ה, א'** - חולב חייב משום מפרק.

דש בגידולי קרקע:

- הקושיא בין הכלל 'אין דש אלא בגידולי קרקע' לבין הדין של חולב.
- האם בקר וצאן נחשבים גידולי קרקע. (ב"מ פ"ט, ב'. עירובין כ"ז, ב')

שיטות הראשונים:

- **שיטת רש"י** - מפרק תולדת דש, קושיית ר"ת על רש"י, ותירוץ ר"י. וגמרא נוספת כרש"י.
- **שיטת ר"ת** - דש דווקא בצמחים, מפרק תולדה דממחוק. וקושיות על שיטתו.
- **שיטת הרמב"ם** - מפרק תולדת דש. יש דש גם בבקר וצאן ועופות וכו'. ואיך מסתדר עם שיטת רבנן שאין דש אלא בגידולי קרקע.

הקדמה:

רצינו לברר במאמר זה כמה עניינים במלאכת דש, האם חייב על מלאכת דש גם בדבר שאינו גידולי קרקע? מה נחשב גידולי קרקע? ואיך מיישבים הראשונים את הסתירה בין הגמרות השונות?

בתחילה נביא את המקורות בגמרא, אחר כך נסביר את הסתירה בין הגמרות בעניין הכלל 'אין דש אלא בגידולי קרקע', נברר מה נחשב גידולי קרקע. ונסכם את שיטות הראשונים בעניין.

הגמרות העיקריות:

בלימודנו במסכת שבת נפגשנו בכמה סוגיות העוסקות במלאכת דש.

הגמרא בדף עג:

אמר רב פפא האי מאן דשדא פיסא דדיקלא (מי שזרק רגב אדמה על עץ דקל והפיל תמרים) חייב שתים.

רב אשי אמר שאין דרך תלישה בכך ואין דרך פריקה בכך (בגלל שאין הדרך לקצור ולדוש כך) ולכן פטור במקרה זה.

הסבר רש"י - מדובר במי שזרק גוש עפר על עץ דקל והשיר ממנו תמרים, שחייב אחד, משום תולש תולדה של קוצר, **ואחד משום מפרק תולדה של דש**. הכוונה במפרק - שמפרק תבואה משיבולת מלשון פורק מן החמור וזה המקרה שלנו שפירק את התמרים מהמכובדות.

הגמרא בדף עה.

תנו רבנן: 'הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת. רבי יהודה אומר: חייב שתים; שהיה רבי יהודה אומר: פציעה - בכלל דישה. אמרו לו: אין פציעה בכלל דישה. אמר רבא: מאי טעמא דרבנן? - קסברי: אין דישה אלא בגדולי קרקע.

יוצא שלפי הגמרא הזאת, הפוצע חילזון חייב אחת - משום צד, ולא חייב משום מפרק, שאין דש אלא בגידולי קרקע. ולפי רבי יהודה, חייב גם משום מפרק, שיש דש גם בדבר שאינו גידולי קרקע - בחילזון.

הגמרא בדף צה.

רב נחמן בר גוריא איקלע לנהרדעא; בעו מיניה: חולב משום מאי מיחייב? אמר להו: משום חולב. מחבץ משום מאי מיחייב? אמר להו משום מחבץ. מגבן משום מאי חייב? אמר להו משום מגבן. אמרו ליה: רבך קטיל קני באגמא הוה? (רבך היה קוטל קנים באגם, שלא לימד אותך דברים פשוטים!?) אתא שאיל בי מדרשא, אמרו ליה: חולב חייב משום מפרק, מחבץ חייב משום בורר, מגבן חייב משום בונה. לענייננו: יוצא שחולב בהמה חייב משום מפרק.

דש בגידולי קרקע:

הקושיא בין הכלל אין דש אלא בגידולי קרקע לבין הדין של חולב:

מבין הגמרות שהובאו, לכאורה יוצא שיש סתירה על הכלל 'אין דש אלא בגידולי קרקע'!

בדף עה מובא, לפי שיטת רבנן שם, הכלל שאין דש אלא בגידולי קרקע. משמע, שלא יהיה דין של דש ותולדותיו, בכל דבר שאינו גידולי קרקע. ואילו בדף צה כתוב,

שחולב חייב משום מפרק, ובפשטות משמע שמפרק תולדה של דש, ואיך חייב משום דש, על חולב בהמה שאינה גידולי קרקע?

האם בקר וצאן נחשבים גידולי קרקע?

• **עירובין כ"ז, ב'-** מובאת ברייתא בעניין מעשר שני

"דתניא: 'ונתתה הכסף בכל אשר תאווה נפשך' כלל, 'בבקר ובצאן וביין ובשכר' פרט, 'ובכל אשר תשאלך נפשך' חזר וכלל. כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט. מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע אף כל פרי מפרי וגידולי קרקע. ותניא אידך מה הפרט מפורש וד' ולדות הארץ אף כל וד' ולדות הארץ מאי בינייהו אמר אביי דגים איכא בינייהו למאן דאמר פרי מפרי וגידולי קרקע הני דגים גידולי קרקע נינהו למאן דאמר וד' ולדות הארץ דגים ממאי איברו".

מוכח שם לעניין מעשר שני **שבעלי חיים ובהמות נחשבים גידולי קרקע** ודגים לא נחשבים.

• **ב"מ פ"ט, ב'-**

ת"ר - "דיש", מה דיש מיוחד דבר שגידולי קרקע ופועל אוכל בו, אף כל שגידולי קרקע ופועל אוכל בו. יצא החולב והמחבץ והמגבן שאין גידולי קרקע ואין פועל אוכל בו.

מוכח שהחולב **בבהמות אינה נחשבת גידולי קרקע** ואסור לפועל החולב לאכול במהלך העבודה.

לכאורה יוצא שיש סתירה בין הגמרות, ולא מובן האם בהמות הם גידולי קרקע, כמו הגמרא בערובין, או שאינם גידולי קרקע, כמו הגמרא בבבא מציעא?

שיטות הראשונים בהסבר הגמרות:

שיטת רש"י-

מפרק תולדת של מלאכת 'דש'. ומקשה עליו ר"ת: קשה עליך ממה שכתוב בדף צ"ה, שחולב חייב משום מפרק. ואם אתה אומר שמפרק זה תולדת דש, קשה, שהרי אין דש אלא בגידולי קרקע. כמו שאמרנו בדף ע"ה שלדעת חכמים שם אין דש אלא בגידולי קרקע. ואם כן, איך תאמר שחולב חייב משום מפרק דהיינו דש, שהרי זה בהמה ולא גידולי קרקע!?

שתי אפשרויות בהבנת רש"י -

א. ר"י מסביר שרש"י סבר שהלכה כרבי יהודה בדף עה, שיש דש, גם בדבר שאינו גידולי קרקע. ולכן יהיה חייב משום דש גם בחולב ובכל דבר שאינו גידולי קרקע, ועוד מביא ראיה לכך: בכתובות כתוב: ש'גונח (תינוק הבוכה)

יונק בשבת, משום שזה כלאחר יד, ובצער לא גזרו על מלאכה כלאחר יד. משמע, שסתם כך היה חייב, למרות שלינוק זה דש בדבר שאינו גידולי קרקע. יוצא שהחייב על יונק הוא משום דש, למרות שאינו בגידולי קרקע.

ב. **בהמה נחשבת גידולי קרקע.** (כמובא בעירובין לעיל לעניין מעשר שני, נחשבת בהמה גידולי קרקע). ולכן אפשר לומר שחולב (מפרק), זה משום דש. שחולב זה בבהמה שהיא נחשבת כמו שאמרנו, גידולי קרקע. לעומת זאת, דגים וחיות מים, שחיותם מהמים ולא מהקרקע - אינם נחשבים גידולי קרקע, ולכן פטרו חכמים את הפוצע חילזון בשבת.

אמנם את תירוץ ב' אפשר לדחות ע"פ הגמרא בבב"מ, ששם מוכח שהחולב בבהמות אינה נחשבת גידולי קרקע. ורואים שבהמה אינה נחשבת גידולי קרקע. ומה שנאמר בעירובין, שבהמה כן נחשבת גידולי קרקע, זה לגבי דגים. אבל לגבי סממנים שגידולם ממש מן הקרקע, שמשם נלמד דין דש, בהמה לא נחשבת גידולי קרקע.

שיטת ר"ת-

הכלל 'אין דש אלא בגידולי קרקע' כפשוטו, שדש דווקא בצמחים ורק הם נחשבים גידולי קרקע. ולא קשה מדוע חייב על חולב שאינו בגידולי קרקע - שלדעת ר"ת מפרק תולדה של 'ממחק' ולא של דש. ומסביר ר"ת למה נחשב תולדה של ממחק - "ונראה לר"ת, דמפרק חייב משום ממחק. דכשחולב, ממחק את החד ומחליקו".

קושיות על שיטת ר"ת

מקשה ר"י על ר"ת שסובר שמפרק היינו חולב, חייב משום ממחק. שהרי נאמר לקמן בדף קמ"ד ע"ב, שמותר לחלוב בשבת עז לתוך הקדרה (עם תבשיל), אבל לא לתוך הקערה (ריקה). אם תאמר שחולב חייב משום דש, מובן שיש חילוק בין קדרה, שמותר לחלוב לתוכה שכן לא מפרק מוצק לנוזל, לבין קערה שאסור לחלוב לתוכה, שכן מפרק את המוצק לנוזל. ואם תאמר כשיטתך, שחולב (מפרק) חייב משום ממחק, קשה! מה ההבדל בין קדרה לקערה? כי הרי בשניהם יהיה אסור, כי בכל אופן ממחק את החד ומחליקו?!

עוד קשה, איך יסביר ר"ת את הגמרא בע"ג שמובא שם, שהמשיר תמרים מהעץ בשבת חייב משום מפרק. ולא מובן איך משיר תמרים יחשב לממחק?

שיטת הרמב"ם-

הרמב"ם בפרק ז בהלכות שבת כותב:

"הַדֵּשׁ פְּגִרוֹגֶרֶת חֵיב וְאִין דֵּיִשָּׁה אֶלָּא בְּגִדוּלֵי קֶרְקַע. וְהַמְּפָרֵק הָרִי הִיא תוֹלְדַת הַדֵּשׁ וְחֵיב וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזָה. הַחֹלֵב אֶת הַבְּהֵמָה חֵיב מִשּׁוּם מְפָרֵק"

יוצא שהרמב"ם פוסק:

- את הכלל 'אין דש אלא בגידולי קרקע'

- שמפרק תולדה של דש.
  - שחולב חייב משום מפרק.
- קשה על הרמב"ם: איך מסתדר הדין שחולב חייב משום מפרק תולדת דש, עם הכלל שאין דש אלא בגידולי קרקע?
- תירוץ המגיד משנה, שבהמה נחשבת גידולי קרקע, ודגים, חלזון וחיות מים אינם נחשבים גידולי קרקע, שכן גדלים מהמים. וכך גם משמע מהרמב"ם בהלכות מעשר שני:
- אין נלקח בכסף מעשר אלא מאכל אדם שגידוליו מן הארץ. או גידולי גידוליו מן הארץ. כגון הפרט המפרש בתורה (דברים יד-טו) 'בבקר ובצאן ובין ובשקר':
- רואים שבקר וצאן נחשבים גידולי קרקע.

סיכום השיטות:

מה נחשב גידולי קרקע?	על מה חל 'אין דש אלא בגידולי קרקע'?	מפרק משום מה?	
צמחים בלבד	פוסק כרבי יהודה שיש דש בכל דבר	דש	רש"י לפי ר"י
צמחים ובהמות	על דגים.	דש	רש"י הבנה שניה
צמחים בלבד	על בהמות, דגים וכו'	ממחק	ר"ת
צמחים ובהמות	על דגים.	דש	רמב"ם

נספח:

מה זה בדיוק מפרק ב'שדא פיסא דדיקלא'

הגמרא בדף עג:

אמר רב פפא האי מאן דשדא פיסא דדיקלא (מי שזרק רגב אדמה על עץ דקל והפיל תמרים) חייב שתים. ורב אשי אמר שאין דרך תלישה בכך ואין דרך פריקה בכך (בגלל שאין הדרך לקצור ולדוש כך) ולכן פטור במקרה זה.

הסבר רש"י - מדובר במי שזרק גוש עפר על עץ דקל והשיר ממנו תמרים שחייב אחד משום תולש תולדה של קוצר, ואחד משום מפרק תולדה של דש. הכוונה במפרק זה שמפרק תבואה משיבולת מלשון פורק מן החמור וזה המקרה שלנו שפירק את התמרים מהמכובדות. וכך גם סוברים רבינו לוי ורבינו משולם גאון.

הסבר התוס' - נראה לר"י שהכוונה כאן שמפרק משום דש מדבר על פירוק התמרים מהקליפה בשעה שמכה בהם ולא כמו שפירש רש"י שהפירוק הוא מהעץ עצמו אלא פירק הקליפה מהתמר,

הסבר הר"ן - חייב שתים אחד משום קוצר שתולש את האשכול מהעץ. ואחד משום מפרק כאשר האשכול נופל על הרצפה ומתפרק.

שגגת שבת וזדון מלאכות

מיכאל קניז

ראשי פרקים:

- הסבר המשנה בדף ס"ז.
- שיטת רש"י במקרה של "שגגת שבת וזדון מלאכות".
- לימוד דיני המשנה מהפסוקים.
- שיטת תוספות במקרה של שגגת שבת וזדון מלאכות.
- הסבר הגמרא בדף ע"ב: "קצירה גוררת קצירה וטחינה גוררת טחינה".
- קושיות על רש"י.
- תרוצים לרש"י.

הקדמה:

בתחילת פרק שביעי במסכת שבת מובא כמה סוגים של אדם המחלל שבת בשוגג, וכמה חטאות יהיה חייב. במאמר זה נברר את דינים אלו ונתמקד בעיקר במחלוקת הראשונים במקרה של 'שגגת שבת וזדון מלאכות' - אדם ששגג בידיעה שהיום שבת אבל ידע על איסור המלאכות. ננסה לתרץ את שיטת רש"י מקושיות תוס'. עוד יצא לנו לברר, האם שבתות מחולקות אחת מחברתה לעניין שגגה.

הסבר המשנה בדף סז:

"כלל גדול אמרו בשבת כל השוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת.

היודע עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל שבת ושבת היודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל אב מלאכה ומלאכה"

שלושה מקרים במשנה:

1. השוכח עיקר שבת - פרוש שלא יודע שיש דבר כזה שבת - אינו חייב אלא אחת.

2. שגגת שבת וזדון מלאכות - פרוש שלא יודע שהיום שבת אבל יודע שאסור לעשות מלאכות בשבת.
3. זדון שבת ושגגת מלאכות - פרוש שיודע ששבת אבל לא יודע שמלאכה זו אסורה.

לימוד דיני המשנה מהפסוקים:

שני פסוקים כתובים על שמירת שבת:

1. "ושמרו בני ישראל את השבת" (שמות לא, טז)

2. "את שבתותי תשמרו" (שמות לא, יג)

פסוק אחד מלמד שיש שמירה אחת להרבה שבתות, ופסוק אחד מלמד שיש הרבה שמירות לשבת אחת.

שיטת רש"י במקרה של שגגת שבת וזדון מלאכות:

רש"י מסביר את הטעם שחייב על כל שבת ושבת ואומר "שהימים שבינתיים הוי ידיעה לחלק שאי אפשר שלא נודע לו באמצע שהיה שבת אבל לא נודע לו שחטא" - שגגה פרושה חוסר ידיעה, על כל שגגה חייב חטאת אחת אפילו אם עשה הרבה מלאכות רש"י מסביר שאם עשה מלאכה בכמה שבתות ולא ידע ששבת כל שבת נחשבת שגגה בפני עצמה, כיוון שבטח נודע לו בימים באמצע שהיה שבת.

יוצא מרש"י:

אם לא הייתה שום ידיעה באמצע חייב רק אחת, אם הייתה ידיעה שלמה שיודע ששבת וידע שחטא פשיטא שחייב על כל שבת ושבת והמשנה לא דיברה על זה. אם הייתה ידיעה קלושה שידע ששבת ולא ידע שחטא, בזה החידוש של המשנה שחייב על כל שבת ושבת, וידיעה קלושה מחלקת לחטאות.

שיטת תוספות במקרה של שגגת שבת וזדון מלאכות:

תוספות מסביר שהמקרה של המשנה - אדם שעשה מלאכות בשתי שבתות ולא הייתה שום ידיעה באמצע ובכל זאת חייב שתיים בגלל שיש לימוד מהפסוקים ששבתות מחולקות אחת מהשניה לחטאות אפילו בלי ידיעה, אבל במקרה של רש"י שהייתה רק ידיעה קלושה אינה נחשבת ידיעה לחלק.

הגמרא בדף ע': "קצירה גוררת קצירה וטחינה גוררת טחינה"

"אמר רבא קצר וטחון כגרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות וחזר וקצר וטחון כגרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות" ונודע לו שגגתו הראשונה ואחר כך נודע לו שגגתו השניה -

הדין: חייב רק חטאת אחת.

הטעם: "קצירה גוררת קצירה וטחינה גוררת טחינה"

הסבר: על הקצירה והטחינה הראשונה חייב חטאת אחת, כיון שעשה אותם בשגגת שבת אחת.

הקצירה השניה נפטרת על ידי הקצירה הראשונה שכן נעשו בהעלם אחד של שגגת שבת.

קושיות על שיטת רש"י:

קושיה מהגמרא בדף ע':

במקרה של הגמרא יוצא שבין שני הטעמים של קצר וטחן הייתה ידיעה קלושה שכן נודע לו ששבת בפעם השניה שהינה **בזדון** שבת אלא שלא נודע לו שחטא שכן שכח שמלאכות אלו אסורות. ובכל זאת רש"י כותב שם שנחשב הכול כהעלם אחד, וזה הפוך משיטתו בדף סז': במשנה שידיעה קלושה מחלקת.

קושיא מלימוד הפסוק:

לשיטת רש"י, החילוק בין השבתות הוא בגלל שאי אפשר שלא נודע לו באמצע והייתה ידיעה בין השבתות. אם כן לא צריך פסוקים ללמד שחייב על כל שבת ושבת, שכן זה דין פשוט שידיעה מחלקת.

קושיא - "דיני המשנה לצדדים קתני"!?

במקרה של שגגת שבת וזדון מלאכות, רש"י העמיד שמדובר במקרה שנודע לו שנתחייב שגגת שבת ונודע לו שהייתה שבת, ואילו במקרה הבא של זדון שבת ושגגת מלאכות רש"י העמיד במקרה שלא נודע לו שום דבר בינתיים.

תרוצים לשיטת רש"י:

תרוץ הקושיא מדף ע': לפי הפני יהושע:

גם לפי רש"י ידיעה קלושה אינה מחלקת, אלא שבמקרה של שתי שבתות יש לימוד מהפסוק "את שבתותי תשמרו" שידעה קלושה מחלקת - יוצא שידיעה קלושה מחלקת רק בשתי שבתות ובשגגת שבת, ולכן בדף ע': שמדובר שבשבת אחת ידיעה קלושה לא מחלקת והכול נחשב העלם אחד וקצירה גוררת קצירה וטחינה גוררת טחינה, לפי הפני יהושע מתורצת גם השאלה מלימוד הפסוקים שכן ידיעה קלושה ללא לימוד מהפסוקים אינה מחלקת.

תרוץ הקושיא מדף ע': לפי הרב יוסי:

מדובר בדף ע': בשתי שבתות ומה שהיה בשבת השניה זדון שבת, הכוונה שנודע לו שהיום שבת אבל לגבי השבת הקודמת לא נודע לו שום דבר ולא הייתה שום ידיעה, ולכן שתי השבתות נחשבות העלם אחד, לפי תרוץ זה ידיעה קלושה מחלקת.

תרוץ הקושיא "לצדדים קתני":

במקרה השני במשנה של שגגת שבת וזדון מלאכות, רש"י כותב שאי אפשר שלא נודע לו בינתיים, שכן כולם יודעים שהייתה שבת, לעומת זאת במקרה השלישי במשנה של זדון שבת ושגגת מלאכות רש"י כותב שלא נודע לו בינתיים שכן לא כל אחד לומד את כל הלכות שבת בין שבת לשבת.

טבלה לסיכום השיטות בעמוד הבא »

נפק"מ בין השיטות (תוספות ושני הסברי רש"י):

רש"י הרב ויסי ידיעה קלושה מחלקת	רש"י פני יהושע ידיעה קלושה שתי שבתות מחלקות	רש"י פני יהושע ידיעה קלושה שתי שבתות מחלקות	תוספות שני שבתות מחלקת גזרת הכתוב	מקרה	
הסבר כי אין ידיעה	כמה חטאות	הסבר כי אין אפילו ידיעה קלושה	כמה חטאות	הסבר כי חייב על כל שבת והפסוקים מחלקים גם אם אין ידיעה	יהודי קצר וטחן בבראשית בדון שבת ושגמת מלאכות לא הייתה ידיעה ושוב קצר וטחן בדון שבת ושגמת מלאכות
כי אין ידיעה	1	כי אין אפילו ידיעה קלושה	1	על כל שבת 2 כי זה שגמת מלאכות והפסוקים מחלקים את השבתות	יהודי קצר וטחן בבראשית בדון שבת ושגמת מלאכות לא הייתה ידיעה ושגמת מלאכות
כי ידיעה קלושה מחלקת ומה שבדף ע' עמוד ב' אמר שלא מחלק זה בגלל שלא הייתה ידיעה בכלל כי רק נודע לו שעכשיו שבת ולא נודע לו כלום על העבר	2	כי אין 2 שבתות וידיעה קלושה לא מחלקת בלי 2 שבתות	1	כי ידיעה קלושה לא נחשבת ואין חילוק מהפסוקים	בבקר קצר וטחן בדון שבת ושגמת מלאכות הייתה ידיעה קלושה ובצורה קצר וטחן בדון שבת ושגמת מלאכות

מלאכה שאינה צריכה לגופה

ע"כ ז'מלא' ח' למח'

ראשי פרקים:

- **הקדמה** - מבאר בתימצות את סיכום כל תהליכי הסוגיא.
- **גמרות מרכזיות** - מקורות בגמרות למקרים של 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' והגדרתה הפשוטה של הגמ'.
• **שיטת רש"י** - הגדרתו של רש"י ל'מלאכה שאינה צריכה לגופה' ודוגמאות שמתאימות עם שיטת רש"י בכמה מקרים בדפים - עג; צג; ויב, קושיות שתוספות מקשה על רש"י.
- **שיטת תוספות** - הגדרתו של התוספות ל'מלאכה שאינה צריכה לגופה' וכמה דוגמאות לשיטתו.
- **שיטת הרמב"ם** - הגדרתו של הרמב"ם ל'מלאכה שאינה צריכה לגופה' ודוגמאות שמסבירות את שיטתו.
- **פסיקת הלכה במחלוקת רבי שמעון ורבי יהודה** - הרי"ף ושאר הראשונים (פוסקים כרבי שמעון) מול הרמב"ם (שפוסק כרבי יהודה), והכרעת השו"ע.
- **סיכום פסיקת ההלכה** - פסיקות הראשונים ומספר אחרונים להלכה.
- **סיכום ה"שמירת שבת כהלכתה" לסוגיא**

הקדמה:

במאמר זה אנחנו רוצים לברר מהי 'מלאכה שאינה צריכה לגופה'? מה הדין שלה? והאם יש לזה נפקא מינא לימינו?

במסכת שבת דף צ"ג מובאת משנה בדין אדם שמוציא את המת במיטה בשבת. ת"ק (רבי יהודה) סובר שחייב חטאת, ורבי שמעון סובר שפטור אבל אסור. הוצאת המת נחשבת מלאכה שאינה צריכה לגופה (בהמשך נביא את שיטות הראשונים בהגדרת מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולמה נחשבת מלאכה שאינה צריכה לגופה). מחלוקת זו היא המקור התנאי לדין מלאכה שאינה צריכה לגופה, במקומות רבים בגמרא מוזכרת מחלוקת בדין זה.

בהמשך נביא גמרות מרכזיות שמובא בהם מקרים למלאכה שאינה צריכה לגופה. לאחר מכן נראה את מחלוקות רש"י ותוספות בהגדרת מלאכה שאינה צריכה לגופה ונראה איך הם מסבירים את שיטתם לפי המקרים בגמרא.

גמרות מרכזיות:

שבת בדף עג: -

"אמר רבי אבא החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה ואפילו לרבי יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה הני מילי מתקן האי מקלקל הוא".
 אדם שחופר גומא בשבת וצריך רק את העפר שלה פטור כי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואפילו רבי יהודה פוטר במקרה זה כי לדעתו זה מקלקל.

שבת בדף לא: -

"כחם על הנר כחם על השמן כחם על הפתילה חייב רבי יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם"

הגמרא דנה בשיטת רבי יוסי, האם סובר כרבי יהודה שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב או כרבי שמעון שפוטר. רבי יוחנן מסביר שסובר כרבי שמעון ולכן המכבה בגלל שחם על הנר או על השמן פטור מכיון שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל בפתילה זו מלאכה שצריכה לגופה, מפני שהוא כמתקן כלי.

שבת בדף יב. - מובאת סתירה בין ברייתות בדיון זב שמוציא כיס של זב כדי שלא יתלכלכו בגדיו, האם חייב או פטור אבל אסור?. הגמ' מסבירה שהוצאת הכיס היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ומחלוקת הברייתות היא מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון, לעניין מלאכה שאינה צריכה לגופה.

שיטת רש"י:

רש"י במספר מקומות מסביר ומפרט מהי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ההגדרה שיצאה לנו משיטת רש"י היא: **שמלאכה זו אין לו רצון בעשייתה ואין לו תכלית בזה, והיה מעדיף שלא היה מגיע למצב שבו היה נצרך לעשותה כלל.**

נביא מספר מקורות שבהם רש"י מגדיר מהי מלאכה שאינה צריכה לגופה:

לשון רש"י בדף עג: -

"כמו מוציא את המת לקוברו (לקמן דף צג): אינו צריך לגופה דהוצאה ולא למת אלא לפנות ביתו והוצאה הצריכה לגופה כגון שהוא צריך לחפץ זה במקום אחר".

ההגדרה בדף זה למלאכה שאינה צריכה לגופה היא שהמלאכה מיותרת וגם את החפץ שמוציא הוא לא צריך אלא רק שהמקום שמוציא ממנו יהיה נקי.

לשון רש"י בדף צג: -

"וכל מלאכה שאינה צריכה (לגופה) אלא לסלקה מעליו הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה דברצונו לא באה לו ולא היה צריך לה הלכך לאו מלאכת מחשבת היא לרבי שמעון".

ההגדרה בדף זה למלאכה שאינה צריכה לגופה היא שרוצה רק לסלק את הדבר שמוציא ממנו ובאמת היה מעדיף שלא היה בכלל את הדבר הזה בביתו.

לשון רש"י בדף יב. -

"דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה שברצונו לא תעשה ואינו צריך לעיקר תכליתה"

ההגדרה בדף זה למלאכה שאינה צריכה לגופה היא שלא רוצה כלל לא לגוף המלאכה ולא לתכלית שתצא לו מעשייתה, והיה מעדיף שלא תיגרם לו התוצאה שבגללה יצטרך לעשיית המלאכה.

קושיות על שיטת רש"י:

תוס' מקשה כמה קושיות על הגדרתו של רש"י:

קושיה - לפי איך שרש"י מסביר את שיטתו קשה עליו מ'סותר על מנת לבנות' ו'קורע בחמתו - להטיל אימה על אנשי ביתו' ששם צריך למלאכה ורוצה שתתקיים בעולם. בכל זאת נחשבת המלאכה שאינה צריכה לגופה

קושיה - וכן יריעה שנהיה בה עובש וקרעה על מנת לתפור אותה שברצונו לא היה בה עובש וכן תופר בגד קרוע ברצונו שלא היה קרוע?

שיטת תוס':

הגדרה:

תוס' במסכת שבת בדף צד. ד"ה רבי שמעון פוטר, מסביר את שיטתו בהסבר מלאכה שאינה צריכה לגופה. לפי תוספות אין הכוונה כמו רש"י אלא ההגדרה לשיטתו: **שלא עושה את המלאכה לשם אותה מטרה שנעשתה המלאכה במשכן.**

נביא כמה דוגמאות של מלאכות שהעושה אותם לא צריך לגופם, ומה היה השימוש שלהם במשכן, בטבלה בעמוד הבא <<

הצורך של מלאכה זו במשכן:	מקרה שבה המלאכה אינה צריכה לגופה	המלאכה שאינה צריכה לגופה:
במשכן היו צריכים לצוד כגון תחש (לעורות תחשים), וחילזון (לתכלת לבגדי המשכן וכדו').	הצד נחש כדי שלא ישכנו, ואינו צריך את הנחש עצמו.	הצד
במשכן היו צריכים לשחוט בשביל העורות של החיות.	ההורג מזיקים.	השוחט
במשכן היו צריכים במסעות בני ישראל לפרק את המשכן ואח"כ היו בונים את אותו דבר בחניה הבאה.	הסותר ע"מ לבנות את אותו דבר.	הסותר

קושיות על שיטת תוספות:

תוס' במסכת שבת בדף צד. ד"ה רבי שמעון פוטר, מסביר את שיטתו, מקשה עליהם קושיות ומתרצם.

שיטת הרמב"ם:

הרמב"ם בפרק א הלכה ז בהלכות שבת, מביא הגדרה למלאכה שאינה צריכה לגופה:

"כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּשֵׁבֶת אֵף עַל פִּי שְׂאִינוֹ צָרִיךְ לְגוּפָהּ שֶׁל מְלָאכָה חַיֵּב עָלֶיהָ".

לכאורה ההגדרה של הרמב"ם היא **שעושה את המלאכה לא לשם מטרתה המקובלת וכפי שנמסרה למשה מסיני**.

ומביא דוגמאות:

- א. "הרי שִׁכְבָּה אֶת הַנֶּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לְשִׁמּוֹן אוֹ לְפְתִילָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵאָבֵד אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׂרֹף אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבְקַע חֲרָשׁ שֶׁל נֵר. מִפְּנֵי שֶׁהִכְבּוּ מְלָאכָה וְהָיָה נִתְפָּנוּ לְכַבּוֹת וְאֵף עַל פִּי שְׂאִינוֹ צָרִיךְ לְגוּף הַכְּבּוּי וְלֹא כִּבְה אֱלֵא מִפְּנֵי הַשִּׁמּוֹן אוֹ מִפְּנֵי הַחֲרָשׁ אוֹ מִפְּנֵי הַפְּתִילָה הָרִי זֶה חַיֵּב".
- ב. "וְכֵן הַמַּעֲבִיר אֶת הַקּוֹץ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּרִשּׁוֹת הַרְבִּים אוֹ הַמְּכַבֵּה אֶת הַגַּחְלֵת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִזְקוּ בָּהֶן רַבִּים חַיִּב וְאֵף עַל פִּי שְׂאִינוֹ צָרִיךְ לְגוּף הַכְּבּוּי אוֹ לְגוּף הַהַעֲבָרָה אֱלֵא לְהַרְחִיק הַהֶזֶק הָרִי זֶה חַיֵּב".

רואים מפה שבשני הדוגמאות: גם בדוגמא הראשונה שאף על פי שאין לו עניין בגוף הכיבוי הנר - יהיה חייב, וגם בדוגמא השנייה רואים שאף על פי שאין לו כל רצון לא בגוף הכיבוי ולא בגוף ההעברה וכל רצונו הוא שלא יזוקו העוברים בדרך מהגחלת - יהיה חייב.

סיכום הגדרות הראשונים:

ראינו שיש מחלוקת ראשונים בהגדרת 'מלאכה שאינה צריכה לגופה'. רש"י: שמלאכה זו אין לו רצון בעשייתה ואין לו תכלית בזה, והיה מעדיף שלא היה מגיע למצב שבו היה נצרך לעשותה כלל. לפי מטרות האדם. תוס': שלא עושה את המלאכה לשם אותה מטרה שנעשתה המלאכה במשכן. לפי מטרותה במשכן. רמב"ם: שעושה את המלאכה לא לשם מטרותה המקובלת וכפי שנמסרה למשה מסיני. לפי מטרותה המקובלת.

פסיקת הלכה במחלוקת רבי שמעון ורבי יהודה:

בפסיקות ההלכה בין רבי שמעון ורבי יהודה נחלקו הראשונים.

שיטת הרי"ף:

לכאורה הרי"ף פוסק כרבי שמעון שכן הרי"ף פוסק להלכה שלושה מקרים שרב יהודה בשם שמואל מעמיד כשיטת רבי שמעון שפטור:
א. המפיס מורסא (המוציא מוגלה מהפצע) - אם עשה לה פתח - חייב, ואם הוציא מוגלה - פטור.
ב. הצד נחש - שלא ישכנו - חייב, לרפואה - פטור.
ג. הצד שאר שרצים ורמשים - לצורך - חייב, שלא לצורך - פטור.
עוד ראיה לכך שהרי"ף פוסק כרבי שמעון, שמסביר את שיטת רבי יוסי בכיבוי נר כרבי שמעון (בדף לא:).

שיטת הרמב"ם:

הרמב"ם פוסק כרבי יהודה שסובר שחייב.

"כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּשֶׁבֶת אֶף עַל פִּי שְׂאִינֹו צָרִיךְ לְגוּפָהּ שֶׁל מְלָאכָה חַיֵּב עָלֶיהָ".

הראב"ד משיג עליו וכותב:

כל העושה מלאכה בשבת. אומר אברהם רבנו חננאל פסק כרבי שמעון שהוא פוטר מדאמרינן פרק נוטל רבא כרבי שמעון סבירא ליה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה:

פסיקות הטור והשו"ע:

הטור - הלכות שבת סימן שלד' סעיף כז':

"גְּחֵלֶת הַמּוֹנַחַת בְּמָקוֹם שְׂרָבִים נְאֻקִּים בָּהּ יָכוֹל לְכַבּוֹתָהּ, בֵּין אִם הִיא שָׁל עֵץ אוֹ שָׁל מִתְּכֵת".

כיבוי גחלת זו מלאכה שאינה צריכה לגופה כי הוא עושה זאת רק בשביל שלא יזוקו בה העוברים בדרך ואין לו רצון כלל בעצם הכיבוי, ומוכח מכך אם כן שהטור פוסק כרבי שמעון שפוטרו.

השו"ע - הלכות שבת סימן שלד' סעיף כז' פוסק כמו הטור בעניין גחלת אלא שמזכיר את דעתו של הרמב"ם שסובר כרבי יהודה שחייב:

"גְּחֵלֶת הַמּוֹנַחַת בְּמָקוֹם שְׂרָבִים נְאֻקִּים בָּהּ יָכוֹל לְכַבּוֹתָהּ, בֵּין אִם הִיא שָׁל מִתְּכֵת בֵּין אִם הִיא שָׁל עֵץ, וְהַרְמַב"ם אוֹסֵר בְּשָׁל עֵץ".

סיכום פסיקת ההלכה:

לסיכום: לכל השיטות יהיה אסור לאדם לעשות 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' כיון שגם רבי שמעון שפוטרו הכוונה שפטור אבל אסור. המחלוקת היא האם חייב חטאת, בימינו שאין בית מקדש יהיה נפקא מינה באם האיסור חמור מדאורייתא או רק מדרבנן לשעת הדחק וכדומה.

ראשונים:

דעת הר"ף הראב"ד הטור ורוב הראשונים שפטור כרבי שמעון.

דעת הרמב"ם שחייב כרבי יהודה.

דעת השו"ע שפטור, אבל מציין את שיטתו של הרמב"ם.

משנה ברורה: הלכות שבת סעיף קטן פד', פה', על פסיקת השולחן ערוך בסימן שלד' סעיף כז':

(פד) בין וכו' של עץ. דכיבוי שחייב מן התורה הוא דווקא כשמכבה לעשות פחמין אבל סתם כיבוי הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה והוא רק איסור דרבנן ובמקום היזקא דרבים שיוכלו להנוק בגופן לא גזרו אבל במקום היזקא דממון אסור כמו שכתב סעיף כה. והרמב"ם סבירא ליה דחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה ולכך אסור בשל עץ אבל בשל מתכת ליכא איסור כיבוי מן התורה לכולי עלמא דאינו שורף.

(פה) והרמב"ם אוסר וכו'. והלכה כדעה ראשונה. (כדעת השולחן ערוך)

יוצא מכאן שהמשנה ברורה מכריע כדעת רוב הראשונים (ובנוסף כדעת השו"ע) שמלאכה שאינה צריכה לגופה הוא רק איסור דרבנן כשיטת רבי שמעון ולכן במקום היזק של רבים בגופן לא אסרו. ולא כדעת הרמב"ם שחייב מדאורייתא.

לסיכום נביא את דברי ה"שמירת שבת כהלכתה" על מלאכה שאינה צריכה לגופה:

מן התורה אינו חייב על עשיית מלאכה אלא אם כן עשה אותה לצורך גופה, דהיינו לתכליתה המקובלת, וכפי שנמסר למשה מסיני, אבל אם אינו צריך לגופה של המלאכה, הרי עשייתה אסורה מדרבנן. ועל כן, החופר בור מפני שצריך לבור - חייב מן התורה, אבל אם אינו צריך לבור אלא לעפר החפירה - איסורו מדרבנן. המוציא חפץ מרשות לרשות מכיון שהוא צריך לחפץ במקום שמוציאו לשם - חייב, ואילו המוציא פח אשפה מביתו לרשות הרבים (למקום המיועד לכך), מכיון שרצונו שלא יהיה בביתו - פטור.

מעין דורשי -

מקווה, מעין או סתם בריכת שחיה?

גמ' ימלא אטמן ואזכמא צמן ומן

הצגת השאלה

לאחרונה שופץ המעין מתחת לשיבתנו הקדושה. מי המעין לעת עתה מעטים וכדי למלא את בריכת המעין יש להוסיף מים שאובים רבים. השאלה היא: האם מי מעין שנוספו עליהם מים שאובים רבים, נחשבים כמעין, כמקווה או בכלל כברכת שחיה?

הקדמה - מעלות המקוואות

המשנה במסכת מקוואות פרק א מלמדת אותנו שיש 6 מעלות בדיני מקווה. בכל מעלה עומד מקווה המטהר יותר מזה העומד במעלה שתחתיו. נדלג על המעלות שאינם נוגעות לדיון שלנו ובבאר רק שלוש מעלות:

המעלה השלישית - מקווה רגיל שאנו מכירים דהיינו מי גשמים שנצברו בבור אטום. - מי מקווה אלו מטהרים רק בארבעים סאה ומעלה. ואינם מטהרים אלא באשבורן - מים עומדים. כמו כן אינם מטהרים את הזב ואינם כשרים למי חטאת ולהזאת מצורע..

המעלה השישית והמעולה מכולם - מי מעין חיים הנובעים מן האדמה - א. מטהרים בכל כמות מים שהיא. ב. מטהרים גם כאשר הם זוחלים. ג. כשרים גם לזב למי חטאת ולהזאת מצורע.

קעת נברר את המעלה הרביעית הנוגעת לעניינינו - לאחר שמפרטת המשנה את המעלה השלישית שהבאנו - מקווה רגיל - מביאה המשנה מעלה נוספת (מקוואות

א' ז')

למעלה מהן מעין שמימיו מועטין ורבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו בכל שהוא:

מעין שהוספו לו מים שאובים רבים ממי המעין - דינו דומה למקווה בכך שמטהר רק באשבורן. דהיינו כאשר המים לא זוחלים. מצד שני, דינו דומה למעין שמטהר בכל שהוא.

לסיכום המעלות שהוזכרו:

מהו שיעור המים המטהרים	האם מטהר אפילו בזוחלים	האם מטהר זבים
ארבעים סאה	לא - רק באשבורן	לא
כל שהוא	לא - רק באשבורן	
כל שהוא	כן - אפילו בזוחלים	כן

”מעין שהוא משוך כנדל”

המשנה בפרק ה, מחדשת דין נוסף בעניין זה לפיו אף המים שאובים שנוספו למעין דינם כמעין לטהר בזוחלים.

מסכת מקוואות פרק ה' משנה ג'

מעין שהוא משוך כנדל ריבה עליו והמשיכו הרי הוא כמו שהיה היה עומד וריבה עליו והמשיכו שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו כל שהוא:

משנתינו עוסקת לפי המפרשים שני מקרים:

המקרה הראשון - מי מעין, הנמשכים בתוך תעלות קטנות, אפילו הן דקות כרגלי הנדל. כאשר מוסיפים למעין זה מים שאובים, המגבירים את זרימת המים בתעלות, דין המים בתעלות נשאר כדין המעין כלשון הרמב"ם בפירוש: **”הרי דין אותן האמות כדין המעין”**

המקרה שני - כאשר מי המעין לא זרמו בכלל בתעלות ורק לאחר תוספת המים שאובים התחלו לזחול - דין מעין זה כדין המעין שנתבאר בפרק א' שווה למקווה לטהר באשבורן ולמעין לטהר בכל שהוא.

סיכום:

מעין ומקווה חלוקים בדיניהם; מעין מטהר בכל שהוא גם כאשר מימיו זוחלים. ואילו מקווה מטהר רק מארבעים סאה ורק כאשר מימיו עומדים (אשבורן).

כאשר מוסיפים מים שאובים למעין **מבטלים מי המעין המועטים את המים השאובים המרובים** ואז דינם חלוק:

כאשר מי המעיין היו כבר זוחלים לפני הוספת השאובים בטלים המים השאובים לגמרי ודין הכול כמעין.
 כאשר מי המעיין מראש היו עומדים במקום ולא זוחלים בתעלות - דין התערובת מטהר בכל שהוא כמעין ופסול בזוחלים.

הקושיא מ"זוחלים שרבו על הנוטפים"

בהמשך פרק ה במשנה ה' ישנה עדות של רבי צדוק שלכאורה עומדת בסתירה למה שראינו עד כה:

"הזוחלין כמעין והנוטפים כמקוה העיד רבי צדוק על הזוחלין שרבו על הנוטפים שהם כשרים"

לפי פירוש הרמב"ם על משנה זו המשנה מחלקת בין מים הזוחלים מן המעיין למים הנוטפים:

זוחלים - אלו מי מעיין, הזורמים על גבי הקרקע ממקור המעיין לבריכה - מים כאלו דינם כדין המעיין.

נוטפים - אלו מי מעיין, הנוטפים טיפה אחרי טיפה, לתוך הבריכה - מים כאלו דינם כמקוה.

עדות רבי צדוק - כאשר מים נוטפים ומים זוחלים, מתערבים זה בזה, הולכים על פי הרוב. אם רוב המים זוחלים דינם כמי מעיין. ואם רוב המים נוטפים דינם כמי מקוה.

קושיא על המשנה "מעין שהוא משוך כנדל"

במשנה למעלה למדנו ש"מעין המשוך כנדל", **אפילו נוספו עליו מים שאובים רבים, כולם בטלים אליו ונחשבים כמי מעיין. לעומת זאת, מעיד רבי צדוק, שהולכים על פי רוב המים.** אם המים הזוחלים, הנחשבים כמי מעיין, מרובים, דין כל המים כמי מעיין. לעומת זאת, אם המים הנוטפים מרובים, נחשבים כל מי התערובת כמי מקוה. והשאלה: מדוע כאן הולכים לפי הרוב ולא יבטלו מי המעיין הזוחלים את המים הנוטפים?

נהר פרת ואבוב דשמואל

קושיא זו רק מתחזקת כאשר אנו רואים את יישום של דברי רבי צדוק בגמרא במסכת שבת דף סה. שם מספרת הגמרא על אביו של שמואל שעשה לבנותו מקוואות בימי ניסן ומסבירה:

ועביד להו מקוה ביומי ניסן, מסייע ליה לרב, דאמר רב: מטרא במערבא - סהדא רבה פרת. [זרימת נהר פרת היא העדות לכך שיש מטר בארץ ישראל] - סבר: שלא ירבו הנוטפין על הזוחלין. ופליגא דשמואל, דאמר שמואל: נהרא מכיפיה מיברך [נהר ממעבה

הסלע גדל]. ופליגא דידיה אדידיה, דאמר שמואל: אין המים מטהרין בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי בלבד.

בנותיו של אבוא דשמואל, היו טובלות בנהר פרת כנראה. כאשר הגיעו ימי ניסן, מי הנהר התרבו בשל הגשמים מאזור ארץ ישראל. בתקופה זו, לא התיר להם אביהם לטבול בנהר, מפני החשש שמא מי הגשמים מרובים ממי מעיינות המקור של הפרת. לפי החשש הזה, אין למים אלו דין מעין ואסור לטבול בהם כשהם זורמים בנהר. לכן עשה להם מקוואות ומשך מי הנהר לתוך בריכה שהיא אשבורן. את היסוד לחשש זה לקח אבוא דשמואל מן העדות של רבי צדוק שהבאנו: "שמא ירבו נוטפים על הזוחלים". כעת קשה שבעתיים וכי מי הנהר הגדול נהר פרת אינם מבטלים מי גשמים הזורמים לתוכם? והרי "מעין המשוך כנדל" מבטל את המים השאובים המרובים שהוסיפו לו.

[נציין במאמר מוסגר את דברי הגמרא שדברי שמואל סותרים בסוגיא זו:

מצד אחד - אמר שמואל "נהרה מכיפה מברין" הנהר בוודאי מתברך ממעבה הסלע ואין לחשוש למי גשמים המרובים.

ומצד שני אמר שמואל להלכה כדברי אביו שאין לטבול כלל בנהרות מחשש זה חוץ מנהר פרת בימי תשרי בהם מי המעיינות רבים.

נציין עוד במאמר מוסגר שגדולי ישראל הראשונים ואחרונים, התחבטו מאוד בסוגיא זו, שכן באירופה אפשרות הטבילה הזמינה הייתה בנהרות. ראשונים רבים, אסרו את הטבילה בנהרות, כדברי אבוא דשמואל ואילו רבינו תם התיר לטבול בנהרות כדברי שמואל - "נהרא מכיפה מברין".]

לסיכום הקושיה:

המקור:	הדין	הסברא
מעין שהוא משוך שנדל	משוך אפילו שריבה עליו שאובין דינו כמעין - מטהר אף בזוחלים.	לא הולכים אחר הרוב
	עומד אפילו שריבה עליו שאובין דינו כמקווה- מטהר רק באשבורן.	
עדות רבי צדוק	אם הזוחלין רבים כמעין. אם הנוטפים רבים כמקווה	הולכים אחר הרוב
אבוא דשמואל	נהר פרת כשרבים מי הגשמים דינו כמקווה	הולכים אחר הרוב

התירוצים השונים לקושיא

ברמב"ן המסכת שבת על דף סה מביא כמה תרוצים שתירצו הראשונים:

הסבר ראשון - מעין שמשוך כנדל והוסיף עליו מים - דינו כמעין, רק אם מי המעין הם המרובים. אבל, אם הוסיף מים שאובים, יותר ממי המעין, דינם כמו המעלה הרביעית ומטהר רק באשבורן. על תירוץ זה קשה מלשון המשנה כי "ריבה עליו" נשמע שהתוספת היא הרוב ולא המעין. (כך מובא גם בשם המהרי"ק)

הסבר שני: שיטת הרמב"ן - יש הבדל בין להוסיף מים על המעין עצמו (הנביעה), לבין להוסיף על המים שיצאו. אם מוסיפים במעין עצמו - דינו כמעין גם אם מי המעין מועטים (דין מעין שמשוך כנדל). אם מוספים על המים שזורמים מחוץ למעין - הולכים אחר הרוב, ולכן בפרת ביומי ניסן אי אפשר לטבול. כיוון ששם מי הגשמים נוספים על משך הנהר ולא לתוך המקור.

את ההסבר הזה מדייק הרמב"ן בתוך דברי הרמב"ם פרק ט מהלכות מקוואות הלכה י"א:

מעין שהיו אמות קטנות נמשכות ממנו ורבה עליו מים שאובין לתוך המעין עד שגברו המים שבאמות ושטפו הרי הן כמעין לכל דבר,

מכך שכותב הרמב"ם לתוך המעין מדייק הרמב"ן שמדובר בריבוי מים בתוך גומת מקור המעין.

הסבר שלישי - כשירידים גשמים הנהר עולה על גדותיו ומגיע למקום שלא הגיע רק ממי המעין. בגלל שהמים הגיעו למקום חדש הדין במקום החדש הוא כמו מעין שהיה עומד וריבה עליו והזחילו (וכדין החופר בצד הנהר והמשיכו). כיון שהטובלות בנהר טובלות בשפתו ולא באמצעו (ובאמצעו אי אפשר לטבול מפני הסכנה, אבל אם מישהו באמת טובל באמצעו של הנהר הדין הוא שהטבילה כשרה גם ביומי ניסן) - זה בדיוק המקום שהמים הגיעו אליו בגלל תוספת מי הגשמים ולכן מטהר רק באשבורן.

פירוש זה נסמך על דברי תוספתא מסכת מקוואות פרק ד:

מעין שהוא מושך כנדל וריבה עליו והרחיבו מטהר באשבורן ואין מטהרין בזוחלין אלא עד מקום שיהא יכול מתחלתו:

יש לציין שכדברי התירוץ הזה מביא גם הר"ן בשם הראב"ד.

שיטת רבי שמשון משאנץ

רבי שמשון משאנץ הסביר את המשנה "מעין שהוא משוך כנדל" בשיטה שונה לחלוטין. לשיטתו, אין הכוונה במשנה שנוספו עליו מים שאובים. אלא, את מי המעין עצמן המשיכו וריבו את המקום בו הם זורמים. לכל אחת מתעלות המים של המעין חפרו בריכה גדולה. אם מי המעין גם כך הגיעו לאותו מקום בו נחפרת

הבריכה דינם כמי מעין ואם משך את מי המעין למקום אליו לא הגיעו באופן טבעי - נחשבים מי מעין אלו כמי מקווה ואינם מטהרים בזוחלים. אין צורך להאריך בכך שלשיטתו אין קושיא כלל כי אין במשנה בכלל אפשרות בה מי המעין מבטלים מים שאובים להיות מי מעין.

תירוץ שעלה בכיתה:

כאשר מוספים מים שאובים לתוך המעין, הם בטלים בפני מי המעין שהיו שם לפניו. אבל כאשר מי המעין זורמים לבריכה, חלקם נוטפים וחלקם זוחלים, אין יתרון לזוחלים, כיון ששניהם מגיעים לבריכה כאחד. לכן במקרה כזה הולכים על פי הרוב. אולם תירוץ זה כנראה אינו אפשרי, כפי שנראה בגמרא במסכת שבת, שם רואים שאבוב דשמואל חשש למי הגשמים שנתווספו לתוך נהר פרת.

אולם קושיא זו ניתן ליישב בעזרת דברי המרדכי בסימן שמ"ג במסכת שבת:

המרדכי מביא את מחלוקת הראשונים: לפי רבינו תם מותר לטבול בנהרות כשיטת שמואל "נהרא מכיפיה מברין". לעומת זאת רבינו מאיר אוסר לטבול בנהרות. מביא המרדכי טענה על דברי רבינו מאיר:

ויש שקורין תגר על דברי ר"מ שאוסר לטבול בנהרות ואומרים שבא לעשות ממזרים למפרע כל הנולד מטבילת נהרות ואותם ב"א טועים הם דהא אפי' בנולד מן הנדה בלא שום טבילה אין הולד ממזר כדאמרין בר"פ החולץ .... וכ"ש הכא דעלתה לה טבילה מדאורייתא אלא דגזירה דרבנן הוא לכתחלה גזירה אטו חרדלית של גשמים כדפרישית וא"כ אף הולדות בעולם אף דמעיקרא כשרין גמורין בלא שום פגם לדברי רבינו מאיר:

לפי דברי המרדכי, ניתן לומר כך: ברור לכל הדעות שנהר פרת מבטל את מי הגשמים שנפלו אליו, כדן "מעין שהוא משוך כנדל". שם כזכור כל מים שאובים שריבו עליו בטלים ודינם כדן מעין. אולם, בנהרות גזרו משום חרדלית. "חרדלית" היא שיטפון של מי גשמים, הדומה מאוד בזרימה שלה לנהר ואין בה בכלל מי מעין. אם כן, טבילה בחרדלית אינה מטהרת כלל, כי אלו מי גשמים שאינם באשבורן. האיסור לטבול בנהרות המופיע במסכת שבת הוא גזירה דרבנן שמא יבואו לטבול בחרדלית.

סיכום לתירוץ שלנו: מי מעין הזוחלים, מבטלים מן התורה, כל מים שנוספים עליהם. דין מי התערובת כדן מעין ומטהרים בזוחלים. אולם בנהרות גדולים, הדומים לנחלים של מי גשמים, גזרו מדרבנן שלא יבטלו את מי הגשמים בימים בהם מי הגשמים הם הרוב.

כיצד הבין מרן הבית יוסף

בפירוש דברי הרמב"ם בכסף משנה דוחה מרן את שתי האפשרויות שמובאות ברמב"ן:

על ההסבר של הר"ן מסכם הכסף משנה:

ורבינו והרא"ש שלא חילקו בין מקום שהיה זוחל בו מתחלתו למקום שנותרהב"ג"ל שהם מפרשים דההיא תוספתא פליגא אמתניתין דלא מפלגא ביניהו ומדברי הר"ן משמע שרבינו סובר דהלכה כההיא תוספתא דמפלגא ביניהו ואיני יודע מנין לומר כן דאם איתא הו"ל לפלוגי ביניהו בהדיא ולא למיסתמא סתומי:

כלומר השיטה שלו בהבנת הרמב"ם - הרמב"ם לא חילק בפירוש בין המקומות בהם זרמו מים לפני ריבוי השאובים, לבין המקומות בהם לא זרמו מים. כיוון שכך קשה לומר שיש חילוק לדעת הרמב"ם ולכן אין הבדל להלכה בין המקומות בהם זרם המעיין לפני תוספת המים השאובים לבין מקומות בהם לא היו מים.

בהמשך בכסף משנה מביא מרן את שיטת הרמב"ן באריכות ודוחה אותה מסברא:

אבל ק"ל שמאחר שמי המעיין מטהרים בכ"ש אפילו בזוחלין לא גרעו ממקוה שיש בו ארבעים סאה וכיון דבמקוה שיש בו ארבעים סאה אפילו נפלו עליו כל מים שאובים שבעולם לא פסלוהו ה"ה למים הנוחלין מן המעיין לכך נ"ל דלתוך המעיין שכתב כאן ובעיקר המעיין בפיר' המשנה לא אגומת המעיין דוקא קאי דבמים הנמשכים וניגרים מן המעיין נמי שייך למימר בהו הני לישני בתוך המעיין ועיקר המעיין ואפשר שכתב הני למעוטי היכא דריבה המים שאובים מחוץ למים הניגרים מהמעין ונתפשטו השאובים ונגעו במים הנגרים מהמעין דכל כה"ג אפי' נוגעים בגומת המעיין עצמו לא נתבטלו במי המעיין:

כלומר כידוע מי מקוה שיש בהם ארבעים סאה מטהרים מים שאובים רבים שנוספים עליהם ודין הכל כדין מקוה. מכך לומד ה"כסף משנה" מסברא שגם מי מעיין המטהרים הכל שהוא יטהרו ויבטלו מים שאובים רבים שנוספים עליהם.

בבית יוסף דוחה מרן את התירוצים שהבאנו בשיטת הרמב"ם מאותם סברות. אם כן נשארנו בתמיהה כיצד מיישב מרן את הקושיא במשנה ובין דברי אבוב דשמואל ושמאל בשבת לבין משנת "מעין שהוא משוך כנדל.." להלכה מובאות בשולחן ערוך כמה הלכות בעניין זה בהם יש לעיין כדי להבין מה פוסק מרן להלכה:

נסביר את שיטת הט"ז בדברי השולחן ערוך בראשונה ולאחר מכן את שיטת הש"ך

שיטת הט"ז בדברי השולחן ערוך

כפי הנראה התירוץ שעלה בכיתה דומה להסבר הט"ז בדברי השולחן ערוך. השולחן ערוך בסימן רא סעיף ב פוסק שיש להימנע מטבילה בנהרות מחשש שמא "ירבו הנוטפים על הזוחלים". מקשה במקום הט"ז את הקושיא שלנו מ"מעין המשוך כנדל" בו רואים שמי המעיין מבטלים את המים השאובים הרבים מהם. וכך עונה הט"ז לאחר דין ודברים:

ט"ז הלכות מקואות סימן רא סעיף קטן ג:

ואחר העיון נ"ל לתרץ דהכא פסול מטעמא דחיישינן שהפשרת שלגים וגשמים יורדין ממקום גבוה שאצל שפת הנהר ובוה אין חבור דקיי"ל קטפרס אינו חבור וא"כ חיישינן שמא תטבול באותו מקום מדרון ושם אין חיבור להזוחלין הנמשכים למטה מן המעיין ונמצא שטובלת במקום פסול בזוחלין

לפי הסבר הט"ז, הטבילה בנהר מטהרת מדאורייתא. אולם, אין לטבול בנהר, מחשש שמא יטבלו בנחלים המביאים מי גשמים אל הנהר. כאשר נחלים אלו מחוברים לנהר על ידי מפל אינם נחשבים מחוברים כדין קטפרס (מפל) שאינו מחבר את הבריכה ממנה נופלים המים לבריכה התחתונה.

נציין שוב במאמר מוסגר שהרמ"א על סעיף ב' מתיר בשעת הדחק לטבול בנהרות כשיטת רבינו תם.

בסעיף י' מביא ה"שולחן ערוך" מקרה בו נמשכים מי המעיין לתוך בריכה אולם יש להבין בדיוק מה המקרה ומה דין המים:

מעין שהמשיכו לבריכת מים שהם נקיים ועומדים, יש לו דין מעין; ואם הפסיק ראש הקילוח, חזר להיות לה לא דין מקוה; ואם חזר והמשיך קילוח המעיין לתוכה, חזרה לדין מעין.

לפי דברי הבית יוסף על הלכה זו בטור מסביר הט"ז שמדובר כאן בבריכת מי גשמים. לפי הסבר זה יש בהלכה זו חידוש גדול, מי המעיין שנוספו על מי הגשמים, הופכים את כל התערובת למי מעין המטהרים בזוחלים. דין זה תקף כל עוד מי הבריכה מחוברת על ידי זרימת המים למקור המעיין. אולם הסבר זה מוקשה מעט מן הסעיף הבא בשולחן ערוך:

מקוה מים שאובים שהמשיכו עליו מי מעין, אפילו מי המעיין מועטים, המועטים של מעין מטהרין את השאובים המרובים, בין קדמו מי מעין לשאובים בין קדמו שאובים למעין. הגה: כמו שיתבאר למטה; ומכל מקום אין לטבול בו רק באשבורן, דלא עדיף מנהרות שרבו הנוטפים על הזוחלין (מהרי"ק).

קשה מהלכה זו על ההסבר שהבאנו לעיל לסעיף י' - אם סעיף י' עסק במי מעין שנמשכו לתוך בריכה מה מחדש סעיף יא. אולי ניתן להבין את החידוש בכך שגם אם אלו מים שאובים, מטהר אותם המעיין והופך אותם למקווה כשר. אך קשה על כל פנים מדברי הרמ"א בהם ברור שמדובר במקרה בו דין התערובת כמקווה ולא כמעין. על כן מסביר הט"ז סעיף זה במקרה בו מי המעיין לא היו זוחלים באופן טבעי ורק על ידי המשכה נהיו זוחלים כדברי המשנה "היה עומד וריבה עליו והמשיכו שוה למקוה..." וכך מסביר הט"ז בסעיף קטן כב על דברי הרמ"א:

ומ"מ אין לטבול בו רק באשבורן. - זה מיירי ע"כ שהמעין היה עומד בלי זחילה תחילה דאם לא כן מותר אף בזוחלין הלכה נוספת מובאת בט"ז כראיה לשיטתו לפיה מי מעיין מועטים מבטלים מים רבים המתערבים בהם:

סעיף ח'

מעין שמקלח לתוך כלי, פסול לטבול בין במים שבתוך הכלי בין לאחר שיצאו מהכלי. ואם המעין מקלח על שפת הכלי ולתוכו, תוך הכלי אסור לטבול; וחוצה לו, מותר, אפילו אם המים שבתוכו מרובין.

רואים מסעיף ח' שמי מעיין העוברים בתוך כלי נחשבים שאובים. אולם אם מעט ממי המעין עוברים אפילו על שפת הכלי ואינם עוברים בתוך הכלי כל מי התערובת מטהרים. אם כן ברור שמי המעין הכשרים, מבטלים את המים השאובים שעברו בתוך הכלי. ופשט הדברים הם שדין מי התערובת כמי מעיין. (כך גם כותב הש"ך למרות שחולק על דברי הט"ז כפי שנבאר)

שיטת הש"ך בדברי השולחן ערוך

הש"ך חולק על ההסבר של הט"ז והנראה מדבריו שעדות רבי צדוק, על הנוטפים שרבו על הזוחלים, היא העיקר כאן להלכה. ברור אם כן שמי הגשמים המרובים, הנוטפים על נהר פרת בחורף, פוסלים אותו. גם דברי הרמ"א בשם רבינו תם להתיר נובעים מן ההנחה של שמואל בגמרא "נהרא מכיפיה מבריך" דהיינו - הנהר השוצף בימי הגשמים מקבל את עיקר החיות ממעבה האדמה ולא מן הגשמים הנוטפים מן השמים. כיצד מתיישבים הדברים עם "מעין שהוא משוך כנדל" לא מצאנו בתוך דבריו ואולי נזכה להבין בהמשך.

את סעיף י' מסביר הש"ך בדומה לדברי הט"ז מעין שנמשך לתוך בריכה המלאה מי גשמים. דינם של מי התערובת בבריכה כדין מעיין לטהר בזוחלים אלא אם כן זרם המים מן המעין נפסק. אולם על הלכה זו עולה התמיהה לפי שיטת הש"ך: מדוע מי המעין המעטים גוברים על מי הבריכה המרובים ועושים הכל כדין מעיין? על כך מתרץ הש"ך בסעיף קטן לב:

ומ"מ כו' - בספר מע"מ תמה דאמאי בסעיף י' בהומשך המעין מטהר בזוחלין ול"נ דהתם מיירי בשלא רבו הנוטפים וק"ל:

לשיטת הש"ך בהלכה י' מדובר על בריכת מי גשמים או אולי שאובים, שהומשך אליהם מעיין. דין התערובת כדין מעיין כיון שרוב המים בבריכה מן המעין. תירוץ זה מזכיר לנו את התירוץ הראשון שהובא ברמב"ן.

סעיף י"א מתיישב אף הוא הפלא ופלא עם שיטת הש"ך שכן עליו מעיר הרמ"א: "מכל מקום אין לטבול בו רק באשבורן" כיון שמי המעין הם המיעוט דין כל התערובת כדין מקווה בלבד.

קושיית הש"ך על שיטתו מ"מעין שמקלח לתוך כלי":

על סעיף י"א בשולחן ערוך מקשה במקום הש"ך מסעיף ח' כפי שהבאנו לעיל. שם משמע שמי המעין המעטים שעברו בצד הכלי מבטלים את ריבוי המים שעברו בתוך הכלי ונחשבים שאובים. מכאן שמי מעין מועטים מבטלים את מי הגשמים המרובים כפי שהבאנו כראיה לדברי הט"ז.

נביא את דברי הש"ך סעיף קטן לג:

רק באשבורן כו' - ולפי זה צ"ל דלעיל סעיף ח' דאם מקלח על שפת הכלי מותר חוצה לה אפי' המים שבתוכה מרובים היינו דוקא באשבורן אבל פשט הדברים שם נראין שדין מעין עליהם לכל דבר וכן משמע מדברי הב"ח ושאר אחרונים ואפשר לחלק דשאני התם כיון דהמים עצמן שבתוך הכלי הן גם כן מהמעין וגם עתה המעין מקלח לתוכן והם מחוברים למעין מה שאין כן הכא ודוק:

הש"ך מביא אפשרות לתרץ כך: מי מעין מעטים אינם מבטלים מים נוטפים להפכם להכשירם בזוחלים כמעין. אולם כאשר מי המעין הרבים עוברים תוך כלי ונהפכים למים שאובים אינם נחשבים לגמרי שאובים כי מן המעין באו ואליו הם חוזרים ולכן מי מעין מהודרים מעטים מחזירים אותם לדין מעין.

קושיא על שיטת הש"ך:

שיטת הש"ך לכאורה לא מסתדרת בתוך דברי הבית יוסף והכסף משנה. שם ראינו בבירור שמרן חשב מסברא שמי מעין מעטים מאוד יכולים לבטל מים שאובים רבים. כפי שמי מקווה כשר (40 סאה) יכולים לבטל מים שאובים רבים.

סיכום כללי:

ראינו במשניות בגמרות מצבים בהם מי המעין מבטלים את המים שנוספו עליהם ולעומת זאת מצבים בהם מי המעין בטלים ברוב. בדברי הראשונים והאחרונים מובאות כמה שיטות לחלק

שיטה אחת המובאת ברמב"ן - מי המעין אמנם מטהרים כל מים שיוסיפו עליהם כך שלכך התערובת יהיה דין מקווה. אולם כדי לשוות לתערובת דין מעין הולכים אחר הרוב. אם רוב המים מי מעין דין התערובת כדין מעין.

שיטת הרמב"ן - כאשר נוספו מים שאובים רבים למקור המעין הם בטלים למעין. אולם כאשר התערובת נעשית בנהר וכדו' הולכים אחר הרוב.

שיטת הראב"ד והר"ן - מי המעיין המועטים מבטלים את המים שאובים אולם דין התערובת כדין מעיין רק במקומות אליהם הגיע זרם המעיין גם לפני תוספת המיים.

שיטת הר"ש משאנץ - לא ברור כלל אם מי מעיין מבטלים מים שאובים להיות מי מעיין. אפילו כאשר ממשיכים את מי המעיין בתעלות מלאכותיות מימיו כבר אינם מטהרים בזוחלים.

שיטה שעלתה בכיתה הנסמכת על דברי המרדכי - כאשר נוספים המים שאובים לתוך מי המעיין המעטים הם בטלים בפניהם אולם כאשר באים מי מעיין מים נוספים כאחד לבריכה הולכים אחר הרוב. בנהרות החמירו שלא לטבול שמא יבואו לטבול במי גשמים הזוחלים.

בדברי השולחן ערוך נחלקו הש"ך והט"ז:

שיטת הט"ז - מי המעיין המעטים מבטלים את הנוטפים המרובים. הדין הזה קיים לכאורה אפילו כאשר קדמו המים שאובים למי המעיין. במי הנהר אין לטבול שמא יבואו לטבול בחלקים מן הנהר שאינם מחוברים למי המעיין כלל.

שיטת הש"ך - מי המעיין מבטלים את מי הגשמים או שאובים רק כאשר הם מרובים עליהם. במקרים האחרים דין מי התערובת כדין מקווה.

אם כנים דברינו מעין דורשי נמצא אולי בין הרים גדולים וחולקים בדינו הש"ך והט"ז. לעניין טבילה חסידית לתפילה וכדו' לכאורה בריכת המעיין מהודרת. אולם לדיני טבילות חמורות כמו עליה להר הבית וכדו' יש לשאול מורי הוראה.

יהי רצון שנזכה ל"יפוצו מעיינותיך חוצה" בביאת גואל צדק במהרה בימינו.

זוכר' קדושתך

קובץ סיכומי סוגיות בעיון

מאת תלמודי ישבת יורשי יחודי'

תשפ"ז

